

MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MDRLĞ
MADEN ANALİZLERİ VE TEKNOLOJİSİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ÖLÇÜM BELİRSİZLİĞİ PROSEDÜRÜ

Dok. No: KY.PR.7.6

Yayın Tarihi: 17.12.2008

Rev. No/Tarih: 03/ 01.11.2018

Sayfa No: 1/5

1. AMAÇ

Yapılan analiz/testlerin ölçüm belirsizliğinin belirlenmesinde izlenen yöntemi açıklamaktır.

2. KAPSAM

lm belirsizliğinin belirlenmesi sürecini ve bu süreçle ilgili temel kavram ile formülleri kapsar.

3. KISALTMALAR VE TANIMLAR

IEC	: Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (The International Electrotechnical Commission)
EURACHEM	: Avrupa Analitik Kimya Laboratuvarları Birliği (A Focus for Analytical Chemistry in Europe)
ISO	: Uluslararası Standartlar rgt (International Organization for Standardization)
TURKAK	: Türk Akreditasyon Kurumu
lm Belirsizliği	: Makul olarak ölçülen büyüklüğe atfedilen değerlerin dağılımını karakterize eden ve ölçü sonucuyla ilgili olan parametredir.

4. İLGİLİ DOKÜMANLAR

TURKAK R20-02 Nicel Olarak Elde Edilen Deney Sonuçlarındaki lm Belirsizliği Tahmini İçin Prensipleri
ISO/IEC Guide 98-3 Uncertainty of Measurement - Part 3: Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement
EURACHEM/CITAC Guide CG 4 Quantifying Uncertainty in Analytical Measurement
KY.PR.8.4 Kayıtların Kontrolü Prosedürü

5. UYGULAMALAR

5.1 Analiz/Testlerde lm belirsizliği; referans malzemeler, kullanılan metotlar ve cihazlar, evre şartları, analiz/testi yapılan numunenin durumu, deneyi yapan gibi pek çok bileşene bağlıdır. Laboratuvar, lm belirsizliğini hesaplariken analiz/testi etkileyen tüm ölçüm belirsizliği bileşenlerini tanımlar, mümkün olan en iyi tahmini yapar ve yazılan raporun belirsizlik hakkında yanlış fikir vermemesini sağlar.

lm belirsizliğinin hesaplanmasında; TURKAK R20-02 Nicel Olarak Elde Edilen Deney Sonuçlarındaki lm Belirsizliği Tahmini İçin Prensipler rehberinden, ISO/IEC Guide 98-3 Uncertainty of Measurement - Part 3: Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement rehberinden,

HAZIRLAYAN	ONAYLAYAN
Aydan ÇALIK Kalite Yöneticisi	Akan GÜLMEZ Daire Başkanı

MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MADEN ANALİZLERİ VE TEKNOLOJİSİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ÖLÇÜM BELİRSİZLİĞİ PROSEDÜRÜ

Dok. No: KY.PR.7.6

Yayın Tarihi: 17.12.2008

Rev. No/Tarih: 03/ 01.11.2018

Sayfa No: 2/5

EURACHEM/CITAC Guide CG 4 Quantifying Uncertainty in Analytical Measurement rehberinden, ölçüm belirsizliği eğitim notlarından ve literatürde mevcut diğer dokümanlardan yararlanılır.

5.2 Ölçüm belirsizliği hesaplamaları, ölçüm belirsizliği eğitimi almış ve analiz/test metoduna hakim laboratuvar personeli tarafından yapılır. Her analiz/test metodu için ayrı ayrı ölçüm belirsizliği hesaplanarak rapor hazırlanır, hazırlayan personel tarafından imzalanır ve Birim Yöneticisi tarafından onaylanır.

Ölçüm belirsizliğinin hesaplanmasında temel olarak aşağıdaki süreç takip edilir:

- Ölçülen büyüklüğün model fonksiyonunun oluşturulması,
- Belirsizlik kaynaklarının belirlenmesi,
- Belirsizlik bileşenlerinin tahmini ve hesaplanması,
- Bileşik belirsizliğin hesaplanması,
- Genişletilmiş belirsizliğin hesaplanması,
- Ölçüm sonucunun raporlanması.

Ölçüm belirsizliğinin belirlenmesi sırasında göz önüne alınan bazı temel kavram ve formüller:

- a) Aritmetik ortalama, \bar{x} :

$$\bar{x} = \sum_{i=1}^n \frac{x_i}{n} \quad (x_i=\text{ölçüm sonucu, } n=\text{ölçüm sayısı})$$

- b) Numune standart sapması, s :

$$s = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{(x_i - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

- c) Ortalamanın standart sapması, $s_{\bar{x}}$:

$$s_{\bar{x}} = \frac{s}{\sqrt{n}}$$

- d) Bağlı standart sapma, RSD:

$$RSD = \frac{s}{\bar{x}}$$

HAZIRLAYAN

Aydan ÇALIK
Kalite Yöneticisi

ONAYLAYAN

Akan GÜLMEZ
Daire Başkanı

MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MADEN ANALİZLERİ VE TEKNOLOJİSİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ÖLÇÜM BELİRSİZLİĞİ PROSEDÜRÜ

Dok. No: KY.PR.7.6

Yayın Tarihi: 17.12.2008

Rev. No/Tarih: 03/ 01.11.2018

Sayfa No: 3/5

e) Belirsizlik türleri:

- A tipi belirsizlik: Gözlem serilerinin belirsizlik hesaplarının istatistiksel analiz yöntemidir.

- B tipi belirsizlik: Gözlem serilerinin belirsizlik hesaplarının istatistiksel olmayan diğer yöntemleridir. (nceki ölçümlerden elde edilen veriler, üretici firma spesifikasyonları, kalibrasyon sertifikasından gelen değerler, ilgili el kitaplarında verilen değerler vb.)

f) Standart belirsizlik, $u(x_i)$: lm sonuçlarının dağılımının standart sapma olarak hesaplanan değeridir.

g) B tipi belirsizliğin hesaplanmasında kullanılan istatistiksel dağılım türleri;

- Normal dağılım: Tahmini x_i değerinin alındığı kaynakta x_i 'nin belirsizliği standart sapmanın belli bir çarpanı (k) olarak verilirse;

$$u(x_i) = \frac{\text{belirtilen belirsizlik}}{k}$$

- Dikdörtgen dağılım: Sertifikalarda veya verilen diğer bilgilerde güven aralığı verilmemişse ve bir büyüklüğün değişim göstereceği aralık biliniyor ise;

$$u(x_i) = \frac{a}{\sqrt{3}} \quad (\text{tolerans değeri} = a)$$

- gen dağılım: Büyüklüğün değişim gösterebileceği aralık biliniyorsa ve değerlerin merkezde toplanma olasılığı gl ise;

$$u(x_i) = \frac{a}{\sqrt{6}} \quad (\text{tolerans değeri} = a)$$

h) Bileşik belirsizlik, $u_c(y)$: Bir lm sonucuna etkiyen belirsizlik bileşenlerinin ölçüm sonucuna etkisinin göz önüne alınması ile hesaplanan belirsizliktir.

$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ model fonksiyonu için;

$$u_c(y(x_1, x_2, \dots, x_n)) = \sum_{i=1}^n c_i^2 u(x_i)^2 \quad (c_i, \text{ hassasiyet katsayısı} = \frac{\partial y}{\partial x_i})$$

HAZIRLAYAN

Aydan ÇALIK
Kalite Yöneticisi

ONAYLAYAN

Akan GÜLMEZ
Daire Başkanı

MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MADEN ANALİZLERİ VE TEKNOLOJİSİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ÖLÇÜM BELİRSİZLİĞİ PROSEDÜRÜ

Dok. No: KY.PR.7.6

Yayın Tarihi: 17.12.2008

Rev. No/Tarih: 03/ 01.11.2018

Sayfa No: 4/5

i) Fonksiyon sadece toplama/çıkarma veya çarpma/bölme işlemi içeriyor ve bölme gerektiren fonksiyonlarda pay ve payda aynı nicelik tekrarlanmıyorsa hassasiyet katsayıları metodu kullanılmadan aşağıdaki pratik yollarla bileşik belirsizlik hesaplanabilir:

p'nin standart belirsizliği, $u(p)$
q'nin standart belirsizliği, $u(q)$
r'nin standart belirsizliği, $u(r)$
y'nin bileşik belirsizliği, u_c

- toplama/çıkarma var ise;

örnek: $y = p + q + r$

$$u_c(y(p, q, r)) = \sqrt{u(p)^2 + u(q)^2 + u(r)^2}$$

- çarpma/bölme var ise;

örnek: $y = \frac{p}{q \times r}$

$$u_c(y(p, q, r)) = y \sqrt{\left(\frac{u(p)}{p}\right)^2 + \left(\frac{u(q)}{q}\right)^2 + \left(\frac{u(r)}{r}\right)^2}$$

- hem toplama/çıkarma hem çarpma/bölme var ise;

örnek: $y = \frac{p+q}{q+r}$

Pay ve payda ayrı ayrı (a) maddesine göre hesaplanır, sonra birlikte (b) maddesi uygulanır.

j) Kapsam faktörü, k: Genişletilmiş belirsizliği hesaplamak amacıyla bileşik belirsizlikle çarpılan sayısal faktördür.

Güvenilirlik aralığı	k
%68	1
%95	2
%99	3

HAZIRLAYAN	ONAYLAYAN
Aydan ÇALIK Kalite Yöneticisi	Akan GÜLMEZ Daire Başkanı

MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MDRLĞ
MADEN ANALİZLERİ VE TEKNOLOJİSİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ÖLÇÜM BELİRSİZLİĞİ PROSEDÜRÜ

Dok. No: KY.PR.7.6

Yayın Tarihi: 17.12.2008

Rev. No/Tarih: 03/ 01.11.2018

Sayfa No: 5/5

k) Genişletilmiş belirsizlik, U: Ölçülen bir niceliğın beklentiye göre ölçüm sonucunu değ erlerinin büyük bir kısmını i eren aralık olarak tanımlanır.

$$U = k \times u_c(y)$$

5.3 Hesaplanan lm belirsizliğı;

- analiz/test sonucunun tayin edilmiş bir toleransı veya sınır değ eri ilgili belirsizlik uygulandığında aş ması halinde,
- analiz/testi talep edenin istemesi halinde,
- analiz/test sonuç larının geç erliliğı veya uygulanması i in gerekli olduğ unda,

l birimi de belirtilerek analiz/test sonucu ile birlikte rapor edilir.

5.4 lm belirsizliğı hesaplamaları;

- laboratuvarda yeni bir prosedür kullanılmaya baş landığında,
- lm cihazı, personel, numune türü vb. gibi kritik durumlarda değ iş iklik olduğ unda,
- analiz/test metodunda değ iş iklik olduğ unda,
- belirsizlik bileş enlerinden herhangi birinde değ iş iklik olduğ unda,
- numune hazırlamada değ iş iklik olduğ unda,
- metot validasyonunun yenilenmesi gibi durumlarda tekrar yapılır.

6. ARŞ İV VE KAYITLAR

Tüm kayıtlar “Kayıtların Kontrolü Prosedürü”ne uygun olarak muhafaza edilir.

7. REVİZYONLAR

“lm Belirsizliğı Prosedürü”nde yapılan revizyonlar aş ağı da verilen tabloda gösterilir.

Revizyon No/Tarih	Sayfa No	Revizyon Nedeni
01/ 18.11.2009	5	6. maddede değ iş iklik
02/ 11.11.2014	5	5.4 maddesi ilave edilmesi
03/ 01.11.2018	Tümü	Doküman numarası ve Madde 6’da değ iş iklik

HAZIRLAYAN

Aydan  ALIK
Kalite Yöneticisi

ONAYLAYAN

Akan GÜLMEZ
Daire Baş kanı